

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, доцента

ПОПЕЛО Ольги Володимирівни

на дисертаційну роботу Топалової Ірини Анатоліївни на тему

«Теоретико-методологічні засади формування ресурсного забезпечення

саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах

техноглобалізму», поданої на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Формування ефективного ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізації обумовлюються стрімким розвитком цифрових технологій, інтеграційними процесами, загостренням конкуренції між регіонами та їх асиметричним розвитком. Техноглобалізаційні процеси виступають тим драйвером, що змінює традиційні підходи до управління ресурсами, оптимізації їх використання та пошуку інноваційних моделей та механізмів розвитку.

Здатність соціально-економічної системи регіону до саморозвитку залежить від ефективного використання та управління матеріальними, фінансовими, інтелектуальними, інформаційними, соціально-культурними ресурсами, а також використання новітніх технологій, впровадження інноваційних стратегій розвитку та гармонійної співпраці держави, бізнесу та громадського сектору у межах інноваційної екосистеми регіону. Враховуючи сучасні виклики економічного, політичного та безпекового характеру, тенденції глобалізації та технологічного прогресу, формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону потребує гнучкого, адаптивного та інноваційного підходу.

Науковий інтерес до цієї теми зумовлений необхідністю пошуку практичних підходів щодо ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах сучасного техноглобалізму.

Дисертаційна робота виконана відповідно науково-дослідним темам: «Формування підходів управління соціальною відповідальністю у менеджменті персоналу» (№ держреєстрації 0121U114724), «Удосконалення управління

бізнес-процесами на підприємствах» (№ держреєстрації 0121U000270), «Стратегії і технології формування конкурентоздатного людського капіталу в системі освіти як головного фактору розвитку вітчизняної економіки» (№ держреєстрації 0121U107901), «Створення комплексу маркетингу інновацій на регіональному рівні» (№ держреєстрації (0119U000417), «Організаційне проектування інтеграційних бізнес-структур у національній економіці» (№ держреєстрації 0118U007238), «Науково-методичні засади формування маркетингу стійкості в забезпеченні сталого розвитку на рівні підприємств, регіону, держави (№ держреєстрації 0121U108977), «Адаптивне управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України» (№ держреєстрації 0122U000801).

***Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень,
висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Одержані результати підтверджують досягнення поставленої у дисертаційній роботі мети – розробка теоретико-методологічних засад та методико-прикладних положень щодо формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму. Завдання дослідження визначені чітко, їх виконання підкріплено відповідними висновками та пунктами наукової новизни. Мета і завдання реалізовані повною мірою завдяки застосуванню широкого спектра загальнонаукових і спеціальних методів аналізу. Дисертанткою опрацьовано значну кількість інформаційних джерел (568 джерел) та проаналізовано достатній масив аналітичних даних.

Достовірність наукових висновків дослідження Топалової Ірини Анатоліївни доводить використання положень чинного законодавства України, нормативно-правових документів уряду та профільних міністерств, обласних державних (військових) адміністрацій, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, монографічних видань, наукових розробок вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет-джерел тощо.

Новизна результатів дисертаційного дослідження

У дисертаційній роботі Топалової Ірини Анатоліївни сформульовано та обґрунтовано ряд положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Наукова новизна роботи викладена конкретно, послідовно і системно.

Оцінюючи новизну наукових положень дисертації, винесених на захист, слід зазначити, що вона представлена наступними результатами:

- визначено закономірності соціально-економічного розвитку регіону на основі теоретичної моделі взаємодії факторів забезпечення процесу придбання ресурсів, що надалі дає змогу визначати методологічні засади формування і управління потенціалом ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону з виділенням елементів якісного та кількісного його наповнення (п. 1.1);

- розвинуто понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині уточнення сутності категорій «соціально-економічна система регіону», «потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «саморозвиток соціально-економічної системи регіону», «цифрова трансформація соціально-економічної системи регіону», «ланцюг ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «організаційно-економічний механізм формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «рівень адаптації суб'єктів господарювання соціально-економічної системи регіону до зовнішнього оточення», які, на відміну від існуючих, запропоновано розглядати як сукупність базових інститутів та інших підсистем, які активно беруть участь у процесі саморозвитку соціально-економічної системи регіону, формують умови для її самозабезпечення та активної розбудови на всіх стадіях господарської діяльності (п. 1.1, 1.2, 1.3);

- запропоновано теоретико-методологічний підхід до формування концепції саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування її ресурсного потенціалу (п. 1.3);

- розроблено модель стрибкоподібного розвитку технологій у регіональному просторі на основі нестачі ресурсного забезпечення з урахуванням умов техноглобалізму, що дозволяє поглибити розуміння змін технологічних укладів й планувати впровадження новітніх технологій, формувати довгострокові прогнози соціально-економічного розвитку регіону та країни (п. 2.1);

- визначено вектори розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах існуючих процесів техноглобалізму, використовуючи при цьому заходи еволюції концептуальних моделей трансферу технологій, що в підсумку дозволило на основі розроблених принципів саморозвитку соціально-економічної системи регіону вирішувати завдання реалізації великих проєктів, раціонального використання ресурсів, поглиблювати міжрегіональні зв'язки, підвищувати стійкість ринкової інфраструктури, інтенсифікувати виробництво на новій технологічній основі (п. 2.3);

- визначено умови переходу до управління суб'єктами підприємництва регіону на основі синергетичного підходу у групуванні основних бізнес-

процесів, під яким дисертантка розуміє безперервний процес переходу системи з одного якісного стану в інший, на засадах цифровізації і на умовах встановлення суперечностей зовнішнього середовища та нарощення ресурсного забезпечення з метою підвищення результативності функціонування соціально-економічної системи регіону (п. 3.1);

- обґрунтовано ідентифікацію бізнес-процесів у трансформації соціально-економічної системи регіону до саморозвитку на основі взаємодії та координації інформаційно-комунікаційного середовища й адаптації управління під впливом рефлексивно-активного середовища, що передбачає безальтернативність впровадження розроблених принципів адаптивного управління суб'єктами підприємництва на основі активізації факторів при застосуванні синергетичного підходу (п. 3.2);

- розроблено методичний підхід до визначення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону, що передбачає проведення діагностики ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону з використанням наданих науково-методичних підходів, використання яких дозволяє здійснювати обґрунтований перерозподіл ресурсів (п. 3.3);

- запропоновано організаційно-економічний механізм ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону, який ґрунтується на висунутих теоретичних гіпотезах та являє собою об'єднання відтворювальних процесів у декількох регіонах, перетворюючи їх у цілісний механізм, якому притаманні систематичний характер взаємозв'язків, поява нових властивостей і рівнів управління товарно-ресурсними потоками (п. 4.1, 4.2);

- обґрунтовано процес планування ефективних взаємовідносин суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону в процесі її саморозвитку з використанням SCOR-моделі задля проектування ланцюгів ресурсного забезпечення у складі наданого методичного забезпечення, що дозволяє оптимізувати регіональні процеси планування, виробництва, споживання, утилізації (4.3);

- запропоновано інструментарій до вирівнювання структурних диспропорцій на основі чотирнадцятикровоного підходу та використання цифрових платформ за допомоги імплементації закордонного досвіду з нейтралізації диспропорцій, яка підвищує результативність ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону (п. 5.1, 5.2);

- доведено необхідність трансформації існуючої моделі підвищення результативності соціально-економічної системи регіону, що сприятиме ефективному використанню ресурсів, враховуючи наявні потреби населення (п. 5.3).

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції наводяться як логічний підсумок проведеної авторкою роботи, є повними й обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації та новизни.

Оцінка змісту, структури та завершеності дисертації

Дисертаційна робота І. А. Топалової складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 568 найменувань та додатків.

Положення роботи, наукові та практичні результати розкриті повністю. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає встановленим вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук. Наведені публікації відображають основний зміст дисертації та одержані авторкою наукові результати.

Сформульовані в дисертації наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто авторці, є її науковим доробком. Особистий внесок дисертантки є достатнім.

Структурна побудова дисертації І. А. Топалової, стиль викладу та подання матеріалу досліджень є логічним, послідовним та зв'язаним єдиною цільовою спрямованістю. Мова дисертації – лаконічна, термінологічно відповідає сучасним нормам, коректна та зрозуміла читачам і рецензентам.

У першому розділі дослідження авторкою визначені сучасні закономірності соціально-економічного розвитку регіональних систем на основі взаємодії факторів придбання ресурсів і аналізу відповідної теоретичної моделі системи (с. 48-52), запропоновано концепцію саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування її ресурсного потенціалу (с. 53-57, 62-63, 67-68), проведена систематизація факторів саморозвитку регіону на основі визначених за теоретичними джерелами підходів (с. 77-80, 111, 113-115), удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження (с. 67-68, 73, 76, 98, 112, 118).

У другому розділі дисертаційної роботи проведено дослідження сучасних аспектів цифрової трансформації у формуванні ефективної соціально-економічної системи регіону (с. 134, 135-138, 140-143, 145-146), проаналізовано особливості формування векторів розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму (с. 162-182), запропоновано модель стрибкоподібного розвитку сучасних технологій у регіональному просторі, враховуючи нестачу ресурсного забезпечення в регіоні (с. 125-126).

У третьому розділі дисертації обґрунтовано та ідентифіковано існуючі бізнес-процеси соціально-економічної системи регіону та досліджено можливості їх саморозвитку на основі взаємодії та координації інформаційно-

комуникативного середовища й адаптаційного управління (с. 188-190, 194, 197-198, 200, 206), проаналізовано процеси формування рефлексивно-активного регіонального середовища (с. 199-201); визначено сутність адаптивного управління суб'єктами господарювання соціально-економічної системи регіону (с. 193, 204, 213-216); розроблено методику виявлення структури диспропорцій у ресурсному забезпеченні саморозвитку підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону з відповідним інформаційним забезпеченням моніторингу перерозподілу ресурсів в господарській діяльності регіону (с. 227-229, 231-235, 237-250).

У четвертому розділі дослідження побудовано структуру організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону (с. 266, 268-269, 292, 294, 302, 306, 308, 310, 313), обґрунтовано процес формування стійких ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону (с. 272-279, 300), що ґрунтується на висунутих авторкою гіпотезах їх стійкого функціонування (с. 261-262); запропоновано підхід до процесу планування ефективних взаємовідносин суб'єктів господарювання соціально-економічної системи регіону з позицій ресурсного забезпечення у процесі саморозвитку економіки регіону з використанням SCOR-моделі під час проєктування бізнес-процесів ланцюгів ресурсного забезпечення (с. 282-285, 316-320, 324).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи відображено закордонний досвід у дослідженнях диспропорцій у ресурсному забезпеченні (с. 331-345), наведені напрями покращення продуктивності бізнес-процесів з позиції формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону на основі цифрових платформ (с. 346, 348-349, 352-358), запропоновано концептуальну модель підвищення результативності соціально-економічної системи регіону на основі відповідних критеріїв рентабельності (с. 362-365, 367-368, 370-372).

Подані загальні висновки дисертаційного дослідження, в яких відображено найбільш вагомі результати. Список використаних джерел оформлено відповідно до встановлених вимог. За змістом робота є логічною та відповідає спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та їх відповідність встановленим вимогам

Основні результати дослідження авторки достатньо повно викладені у 89 наукових працях, з яких 22 розділи у колективних монографіях та 33 статті у наукових фахових виданнях України, 10 – у наукових періодичних виданнях

інших держав, з яких 6 включено у міжнародні наукометричні бази (5 – Scopus, 1 – Web of Science), 11 публікацій за матеріалами наукових конференцій, 13 публікацій в інших виданнях, 5 авторських свідоцтв про реєстрацію авторського права.

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації, науковими публікаціями та рефератом дає підставу стверджувати, що викладені положення та результати дисертаційної роботи базуються на вагомому теоретичному та методологічному фундаменті, є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та різні форми апробації.

Зміст, обсяг та рівень опублікованих матеріалів дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

***Значущість результатів дослідження для науки і практики,
рекомендації щодо їх подальшого використання***

Дисертація Топалової І.А. є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються практичною значущістю в контексті можливості їх застосування у процесі формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону. Ступінь впровадження рекомендацій авторки та окремих результатів дослідження підтверджено відповідними довідками установ та організацій, зокрема: формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічного розвитку регіону в умовах техноглобалізму (довідка № 02-18/1085 від 22.12.2020 р.), формування ефективних ланцюгів овочевого ринку України (довідка № 399/02-1084 від 22.12.2020 р.), які прийняті Департаментом аграрної політики Одеської обласної державної адміністрації; методичного підходу до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій України прийнятого Одеською обласною державною адміністрацією (довідка № 501/5/01-22/1505/2-21 від 19.02.2021 р.) та Державною службою статистики України (довідка № 04-6-09/7-21 від 27.01.2021 р.); методичних засад побудови координаційних потоків між суб'єктами ринку інноваційних технологій, методичного підходу до оцінки впливу факторів на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій (довідка № 02-4-617 від 20.12.2021 р.), інструментальної підтримки вимірювання структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору, системних характеристик управління бізнес-процесами на мезорівні на базі цифрових платформ (довідка № 02-4-575 від 25.12.2023 р.), які прийняті Українським союзом промисловців та підприємців; стратегії розвитку регіонів та міст в умовах цифровізації до 2030 р. (довідка № 67 від 28.12.2020 р.) прийнятих Асоціацією міст України; рекомендації

щодо підвищення результативності діяльності суб'єктів інноваційної діяльності прийнятих науково-експериментальним підприємством «Earth revival» (м. Рига, Латвія) (довідка від 26.12.2022 р.); формування програм соціально-економічного розвитку як інструменту програмно-цільового підходу розвитку регіону, прийнятих Ізмаїльським державним гуманітарним університетом (довідка № 1-7/16 від 11.01.2022 р.).

Матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі в Міжрегіональній академії управління персоналом при викладанні дисциплін «Менеджмент», «Маркетинг», «Стратегічний менеджмент», «Регіональна економіка» у підготовці бакалаврів й магістрів за фаховим напрямом 07 «Управління та адміністрування» (довідка № 01-04-13/84 від 02.06.2023 р.).

Відповідність змісту реферату основним положенням дисертації та паспорту спеціальності

Роботу викладено у науковому стилі з дотриманням логічної послідовності подання матеріалу. За всіма ознаками дисертація та реферат відповідають встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук. Реферат ідентично відображає зміст дисертації та основні пункти наукової новизни. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені на захист, не містять наукових результатів, викладених у кандидатській дисертації.

Дисертаційна робота Топалової І.А. відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Дотримання норм академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушення академічної доброчесності. Дисертантка дотримувалась норм та принципів академічної доброчесності, норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок авторки в опублікованих у співавторстві працях.

Дискусійні положення та зауваження

Попри загальну високу оцінку результатів наукового дослідження І. А. Топалової, дисертаційна робота не позбавлена окремих дискусійних положень і зауважень, що можуть стати предметом обговорень під час захисту:

1. У пп. 1.1 (с. 62) авторка розглядає структуру соціально-економічної системи регіону, проте, на наш погляд, необхідно детальніше описати взаємозв'язок між її окремими компонентами, конкретизувати її мету та

функції, обґрунтувати взаємодію такої системи з зовнішнім середовищем. Також не зрозуміло яким чином авторкою було визначено підсистеми соціально-економічної системи регіону (рис. 1.4).

2. У пп. 1.2 (с. 74-76) авторка наводить наукові підходи до розуміння сутності категорії «ресурсний потенціал», проте, на наше переконання, необхідно було розширити перелік запропонованих концепцій, систематизувати їх у групи відповідно до змістовного наповнення. Це дозволило б поглибити теоретичні положення щодо визначення сутності категорії «потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону».

3. У пп. 1.2 дисертації авторка пропонує методику визначення потенціалу ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону, проте, на нашу думку, окреслену методику доцільно було б навести у другому методологічному розділі роботи (с. 91).

4. У 2 розділі дисертації доцільно було б приділити більше уваги саме методологічним засадам формування забезпечення саморозвитку СЕС регіону, а саме: описати наукові підходи, методичні положення, гносеологічні принципи, які необхідно застосувати у процесі дослідження особливостей формування такого забезпечення.

5. У процесі аналітичного дослідження досить часто використовуються статистичні дані 2019-2021 рр., що не дозволяє більш об'єктивно описати сучасний розвиток соціально-економічної системи регіону, її окремих компонентів. Також такі показники не завжди релевантні, враховуючи наслідки військової агресії для розвитку більшості регіонів України.

6. У дисертації доцільно було б провести компаративний аналіз сучасного стану соціально-економічних систем регіонів України, що дозволило б детальніше дослідити їхній ресурсний потенціал, рівень інноваційного розвитку, інвестиційної привабливості тощо, що дозволило б поглибити розуміння наявних джерел саморозвитку цих систем.

7. Розглядаючи організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, доцільно було б у межах такого механізму також виокремити й інформаційну складову, враховуючи, що в роботі значна увага приділяється питанням розвитку СЕС регіонів в умовах техноглобалізму (пп. 4.2).

8. У дисертації варто було б приділити більшу увагу саме інституціональному забезпеченню саморозвитку СЕС регіону, визначити роль органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні ресурсного потенціалу окремих територій.

9. Враховуючи особливості сучасного політичного, економічного та соціального розвитку країни, наслідки військової агресії, доцільно було б сконцентрувати увагу на впливі військових дій на розвиток окремих СЕС регіонів, зважаючи на те, що такий вплив є асиметричним. Логічним є те, що регіони зазнали значних руйнувань, частина з них окупована, а отже, і процеси формування їхнього ресурсного потенціалу і спроможність до саморозвитку є різними, а в багатьох регіонах взагалі сьогодні відсутні.

10. У роботі є великі за обсягом таблиці, які доцільно було б перенести у додатки.

Разом з тим, викладені зауваження і побажання не применшують теоретичного і практичного значення результатів дисертаційної роботи та високого рівня її виконання, до того ж окремі з них доцільно врахувати у подальшій науковій роботі авторки.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Топалової Ірини Анатоліївни «Теоретико-методологічні засади формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму» за змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Зміст і структура дисертації відповідають визначеній меті, що дозволило вирішити важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування науково-методичних і практичних підходів щодо ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах сучасного техноглобалізму. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, відзначається науковою новизною і практичною значущістю результатів.

Реферат за своїм змістом відповідає основним положенням, висновкам і пропозиціям, що викладені в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені дисертанткою у рефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані. Результати дисертації відповідним чином оприлюднено, наукові розробки мають належний рівень практичного впровадження.

Зазначене дає підстави для висновку, що дисертація І. А. Топалової на тему «Теоретико-методологічні засади формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму» є завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, відповідно до пп. 7-9 «Порядку присудження та

позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 із відповідними змінами, а її авторка – Топалова Ірина Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри
менеджменту та адміністрування
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Ольга ПОПЕЛО

Підпис д.е.н., доц. Попело О. В., засвідчую
Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
кандидат технічних наук, доцент

Анатолій ПРИСТУПА